

BİR KAVRAM KARGAŞASI: SAĞLIK VE GÜVENLİK İŞÇİ TEMSİLCİSİ

Mustafa YAZICI

İş Güvenliği Mühendisi, MMO Yönetim Kurulu Üyesi

GİRİŞ

Mühendis ve Makina dergisinin Temmuz 2008, 582. sayısında, “Karşılaştırma, İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yurtdışından Bir Örnek” yazısına bir alıntı ile başlamış ve gerek 1475 gerekse 4857 sayılı İş Yasalarında, “İşçi/İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları”nın kurulacağı iş yerlerinden bahsederek 26 Mayıs 2008 tarih ve 26887 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5763 sayılı “İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (Torba Yasa) ile ‘İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Kaldırılıyor mu?’ diye sormuştuk. Çünkü, bu Torba Yasa’nın 4. maddesi, 4857 sayılı Kanun’un 81. maddesini başlığı ile birlikte değiştirmiş, “*İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi*”nin oluşturulması kavramını getirmişti.

Yine aynı sayıda devamla, ülkemizde bu gelişmeler olurken yine yurt dışından bir firmanın iş yerinde uyguladığı “Sağlık ve Güvenlik Program Standartları”ndan söz etmiştik.

Bu yazımızda; yurt dışından bir örnek, “Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi” (Health and Safety Representatives in construction) konusuna girmeden önce bazı yorumların yapılmasını gerekli görüyorum.

Başlığımızdan da anlaşılacağı gibi ülkemizde kavramlar karıştırılıp duruyor. Acaba bunlar aynı anlama mı geliyor, yoksa bilinçli ve sistemli bir değişim mi yapılıyor? En masumane haliyle “Avrupa Uyum Yasaları” nedeniyle denilebilir. Ancak unutmamak gerekir ki, 4857 sayılı Yasa da Avrupa’dan direkt tercüme edilip yasalaştırılmıştı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca **9 Aralık 2003** tarih ve 25311 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan **İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği’nde** (Danıştay 10. Dairesi’nin 15 Haziran 2006 tarihli 2006/3007 sayılı Kararı ile Yönetmelik iptal edilmiş olup, temyiz süreci devam etmektedir) **Sağlık ve Güvenlik İşçi Temsilcisi** olan bu

tanım, aradan geçen beş sene sonra değiştirilerek, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarı Taslağı’nda (2008) **İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışan Temsilcisi** olarak değiştirilmektedir. Yurt dışından vereceğimiz örnekte olduğu gibi pek yakında **Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi** olarak değiştirilmezse hiç şaşırırmamak gerekir. Sanırım tanımlar konusunda bu kadar yeterlidir. Çünkü, zaten kanundan sonra tüzük çıkartmak artık unutulmuş, yönetmelik ve tebliğlerle işler yürütülmeye çalışılmış, bu arada “Torba Yasalar”, “İstihdam Paketi” adı altında yayımlanmış ve yayımlanmaya devam etmektedir. Bu nedenle zaten her şey içinden çıkılmaz hale getirilmekte, bir bütün olarak ele alınmamaktadır.

2003 yılında yayımlanan bu Yönetmelikte;

Tanımlar:

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen ;

b) Sağlık ve Güvenlik İşçi Temsilcisi: İş yerinde sağlık ve güvenlik konularında işçileri temsil etmeye yetkili kişi.

Sağlık ve Güvenlik İşçi Temsilcisi

Madde 16- “İş yerinde sağlık ve güvenlikle ilgili çalışmalara katılma, çalışmalarını izleme, önlem alınmasını isteme, önerilerde bulunma ve benzeri konularda işçileri temsil etmeye yetkili, bir veya daha fazla işçi, sağlık ve güvenlik işçi temsilcisi olarak görev yapar. Sağlık ve

Güvenlik İşçi Temsilcisi, iş yerinde çalışan işçiler tarafından seçilir” denilmektedir.

Eylül 2008'de ortaya atılan İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarı Taslağı'nda ise;

Madde 4- (1) Bu Kanun'un uygulanmasında;

1) “İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışan Temsilcisi: İş yerinde iş sağlığı ve güvenliği konularında çalışanları temsil etmeye yetkili çalışan.

İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcisi

Madde 24- (1) İşveren, bu Kanun'un 17'nci maddesi gereğince sağlık ve güvenlikle ilgili çalışmalara katılma, çalışmalarını izleme, tedbir alınmasını isteme, tekliflerde bulunma ve benzeri konularda çalışanları temsil etmeye yetkili, bir veya daha fazla çalışanın, iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcisi olarak görev yapmasını sağlar.

(2) **İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcileri çalışan sayısı** dikkate alınarak aşağıdaki sayılara göre belirlenir. Bu temsilcilerden birisi baş temsilci olarak görevlendirilir.

10-50	çalışanı bulunan iş yerlerinde	1 temsilci
51-100	çalışanı bulunan iş yerlerinde	2 temsilci
101-500	çalışanı bulunan iş yerlerinde	3 temsilci
501-1000	çalışanı bulunan iş yerlerinde	4 temsilci
1001-2000	çalışanı bulunan iş yerlerinde	5 temsilci
2001-3000	çalışanı bulunan iş yerlerinde	6 temsilci
3001-4000	çalışanı bulunan iş yerlerinde	7 temsilci
4001 ve üzeri	çalışanı bulunan iş yerlerinde	8 temsilci

(3) Birden fazla çalışan temsilcisinin bulunması gereken işyerlerinde, çalışan temsilcilerinin seçiminde temsilcilerin iş yeri ve işletme genelinde dengeli olarak dağılımına özen gösterilir.

(4) İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcilerinin, bu görevlerini yürütmeleri nedeniyle hiçbir şekilde hakları kısıtlanamaz.

(5) İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcilerinin iş akitlerinin feshinde, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 18'inci maddesinde yer alan sınırlamalara bakılmaksızın, aynı Kanun'un 18, 19, 20 ve 21'inci maddeleri hükümleri uygulanır.

(6) **İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcilerinin seçimi,** nitelikleri, görev süreleri, görev ve yetkileri ile ilgili usul ve esaslar Başkanlığın görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

(7) İş yerinde 5 Mayıs 1983 tarihli ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 25 Haziran 2001 tarihli ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu hükümleri uyarınca **yetkili sendika bulunması halinde iş yeri sendika temsilcileri iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcisi olarak görev yapar”** denilmektedir.

Küçük iş yerlerinde, yani sihirli rakam 49'a (50 değil!) kadar çalışanı olan iş yerlerinde bir temsilcinin bulunması ilk bakışta olumlu görülmele birlikte, daha önceki yazılarımızda da önerdiğimiz “50'ye kadar çalışanı olan iş yerleri yan yana gelerek **Ortak İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları** kurmalıdır” söylemimizin ne kadar da geçerli olduğu bir kez daha görülmektedir. Eğer söylediğimiz gerçekleştirilirse, zaten bu temsilci de İş Güvenliği Mühendisi, İşyeri Hekimi, İşveren vb. ile aynı “Kurul”da yer alacaktır. Aksi taktirde, bu temsilci **tek başına** iş yerindeki **sorumlu** gibi olacaktır. Hem o iş yerinde çalışacak hem de tanımlanan bütün görevleri yerine getirecektir! Taslağın 17. maddesine bir göz attığımızda, bu temsilcinin adeta “**Danışman**” olması gerekir.

Madde 17-

(2) İşveren, iş sağlığı ve güvenliği konusunda **özel görevi bulunan çalışanların ve/veya iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcilerinin;**

a) **Sağlık ve güvenliği önemli derecede etkileyebilecek herhangi bir tedbirin alınmasında,**

b) Bu Kanun'un;

1) 11'inci maddesinde belirtilen **sağlık ve güvenlik risklerinin önlenmesi ve** koruyucu hizmetlerin yürütülmesi işleri ile bu işleri yürütmek üzere iş yerinden görevlendirilecek kişilerin belirlenmesinde,

2) 11'inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen **iş yeri dışındaki uzman kişi veya kuruluşlardan hizmet alınmasında,**

3) 12'nci maddesinde belirtilen **ilkyardım, yangınla mücadele ve tahliye işleri için kişilerin görevlendirilmesinde,**

4) 14'üncü maddesinde **belirtilen risk değerlendirilmesinin yapılması ve alınması gereken koruyucu tedbirlere ve kullanılması gereken koruyucu ekipmana karar verilmesinde,**

5) 16'ncı maddesinde belirtilen **çalışanların bilgilendirilmesinde,**

İş güvenliği

6) 18'inci maddesinde belirtilen **eğitimin organize edilmesi ve planlanmasında**, önceden görüşlerini alır.

(3) **İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcileri, tehlikenin kaynağında yok edilmesi veya azaltılması için işverene öneride bulunma ve işverenden gerekli tedbirlerin alınmasını isteme** hakkına sahiptir.

(4) İş sağlığı ve güvenliği konusunda özel görevi bulunan çalışanların veya **iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcilerinin**, bu maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen görevlerini yürütmeleri nedeniyle hakları kısıtlanamaz.

(5) İşveren, **iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcilerine**, bu Kanun'da belirtilen görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli imkânları sağlar ve bir ücret kaybı olmadan çalışma saatleri içerisinde yeterli zamanı verir.

(6) **İş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilcileri**, iş yerinde yapılan teftişler sırasında **iş müfettişine görüşlerini bildirebilirler**.

Bu arada ülke gerçeklerine de bir göz atmakta fayda vardır;

TÜİK verilerine göre, 2007 yılı ortalama sonuçlarında Türkiye'de çalışabilir nüfusun 23,5 milyon, çalışanların sayısının 21 milyon 200 bin olduğunu belirten Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, Haziran 2008 tarihinde basına yaptığı bir açıklamada "Kayıt dışı çalışan ise 9 milyon 920 bin kişi" diye konuştu.

Yaklaşık **10 milyon kayıt dışı çalışanı** olan bir ülkede, "Çalışan Temsilcisi" herhalde "çalışmayan biri" olacaktır... Esnek çalışmanın kanunlaştırıldığı bir ülkede, acaba bu "Temsilci" kim olacaktır? Kayıtlı çalışanlarda sendikalaşma oranı ne kadardır ki, bu temsilciler "İşyeri Yetkili Sendika Temsilcisi"nden olsun... Çoğunluğu elinde bulunduran sendikaların mevcut durumları ve tavırları da göz önüne alındığında bu temsilciler, "işverenlerin işaret ettiği" kişilerden oluşacaktır. İş güvencesiz çalıştırma, örgütsüzleştirme, sendikasızlaştırmanın yaşandığı günümüzde bu yorumlar üzerine, Madde 17'ye bir daha göz attığımızda ise iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin bilhassa 10-49 çalışanı olan iş yerlerinde yine yürümeyeceğini açıkça göreceksiniz.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarı Taslağı 2008'in diğer maddelerine dokunmadan (şimdilik), yukarıda

bahsettiğimiz tercümeyle "Yurtdışından Bir Örnek" olarak aşağıda sizlerin değerlendirmesine sunuyoruz.

Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Temsilcileri Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi Kimdir?

Bir Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi;

- ◆ Bu görevi yürütmek üzere çalışma arkadaşları veya işçi sendikası tarafından seçilen işçidir.
- ◆ İşçilerin sağlık ve güvenlik konularındaki beklentilerini temsil eder.
- ◆ Var olan ve potansiyel tehlikelerin belirlenmesinde yardımcı olur.
- ◆ Yetki ve sorumlulukları yasaca belirlenmiştir.

Ne zaman Sağlık ve Güvenlik Temsilcisine ihtiyaç duyulur?

Bir inşaat projesinde beşten fazla işçinin görev alması durumunda bir Sağlık ve Güvenlik Temsilcisine ihtiyaç duyulur.

Eğer 20 ya da üzeri sayıda işçi çalışıyorsa, işveren, işçi ve yönetim temsilcileri ile Ortak Sağlık ve Güvenlik Komitesi (Joint Health & Safety Committee) oluşturmalıdır. Projenin üç aydan daha kısa bir sürede sonuçlanması durumunda bu şart aranmaz; ancak yine de bu koşulda da Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi görevlendirilmek durumundadır.

İşveren, işçilerin veya sendikalarının çalışanlar arasından en az bir kişiyi Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi olarak seçmelerini sağlamalıdır.

Sağlık ve Güvenlik Temsilcisinin görevleri nelerdir?

Temel Görev

En az ayda bir kez olmak üzere, projenin denetimini yapmak Sağlık ve Güvenlik Temsilcisinin temel görevidir. Bu denetimler İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu tarafından zorunlu koşullardır.

Bütün projenin aylık denetimi pratik olarak mümkün değilse, Yasa'ya göre temsilci her ay projenin belli bir kısmını denetleyerek, projenin yılda en az bir kez tümüyle denetimini gerçekleştirebilmektedir. Denetimlerle ilgili ayrıntılı bilgi bir sonraki ana başlıkta sunulmaktadır.

Yetkiler

İş yeri denetimlerinin yanı sıra Sağlık ve Güvenlik Temsilcilerinin yetkileri şunlardır:

- ✓ **Projedeki potansiyel tehlikeleri belirlemek,**
- ✓ Bu tehlikelerle ilgili bulguları ve önerileri işverene, diğer işçilere ve işçileri teslim eden herhangi bir sendikaya bildirmek veya rapor etmek,
- ✓ Projedeki ekipmanın veya malzemelerin denemesi (testi) ile ilgili işverenden bilgi almak projede bir tehlikeden şüphelenilmesi durumunda tehlikeyi değerlendirmek için bir takım testlerin yapılması çoğunlukla zorunlu olmaktadır.
- ✓ Yapılan testler konusunda görüş bildirmek ve sonuçların geçerliliğinden emin olmak,
- ✓ **Ciddi bir yaralanma ya da ölüm olayını incelemek ve bulguları bir Çalışma Bakanlığı yöneticisine bildirmek,**
- ✓ İşçilerin çalışmayı reddetmeleri durumunda, konunun incelemesi esnasında hazır bulunmaktır.

Ek Yetkiler

Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi, sağlık ve güvenlikle ilgili diğer etkinliklerde de görev alabilir.

Örneğin aşağıdaki durumlarda Sağlık ve Güvenlik Temsilcisinin katkısı beklenebilir:

- ▶ Şirkette sağlık ve güvenlik politikasının ve programının geliştirilmesinde işverene yardım etmek,
- ▶ Şirketin sağlık ve güvenlik politika ve programına işçilerin desteğini sağlamak,
- ▶ İş sağlığı ve güvenliği kural ve standartlarının belirlenmesine yardım etmek,
- ▶ İş tehlikeleri ile ilgili analizler yapmak,

- ▶ Yeni donanımın, prosedürlerin veya malzemelerin güvenli olup olmadığını değerlendirmek,
- ▶ İşçileri sağlık ve güvenlik konularında eğitmek.

İşveren ya da bir toplu sözleşme, bu ve bunun gibi aktiviteleri Sağlık ve Güvenlik Temsilcisinin rutin görevleri olarak belirleyebilir.

SAĞLIK VE GÜVENLİK TEMSİLCİLERİ İÇİN

Çalışma bölgesinin gözetimini/kontrolünü nasıl yapabilirim?

Sağlık ve güvenlik temsilcisinin yetki ve görevlerinin büyük bir bölümü üç ana görevle doğrudan ilişkilidir:

- Tehlikeleri fark etmek/tanımlamak
- Tehlikeleri değerlendirmek
- Tehlikeleri kontrol altına almak için öneriler getirmek.

Tehlikeleri fark etmek

Tehlikeler her zaman açık olarak görülmeyebilir. Bir tehlikeyi fark etmek onu önlemedeki ilk adımdır. Tehlikeleri fark edebilmeniz için size yardımcı olacak şeylerden bazıları şunlardır;

- İnşaat deneyimi
- Sağlık ve güvenlik eğitimi
- Yapı Güvenliği Birliği'nden (CSAO) edinebileceğiniz “Yeşil Kitap”ın içeriğindeki Yapı Yönergesi ile ilgili bilgi
- Çalışanlara ve denetçilere düşüncelerini sormak
- Dikkatli olmak ve tüm duyuları kullanmak.

Unutmayın sağlıkla ilgili tehlikeler (asbest veya silika vb.) çoğunlukla güvenlik tehlikeleri kadar ciddi olur.

Tehlikeleri değerlendirmek

Tehlikeleri değerlendirmek, önemlerini tayin etmek demektir. Bir tehlikeyi tespit ettiğiniz anda boyutunu ve şiddetini değerlendirin.

- ✓ Tehlikenin ciddiyetini ve acilen müdahale edilmesi gerekip gerekmediğini belirleyin.
- ✓ Hangi işçilerin ne kadar süreyle bu tehlikeye maruz kalabileceğini gözden geçirin.
- ✓ Hava, donanım (ağır ekipman) ve çalışma sahasındaki yoğunluk gibi koşulların etkisi ile tehlikenin ciddiyetinin ne derece artabileceğini belirleyin.
- ✓ Tehlikeye uygulanabilecek en elverişli güvenlik kurallarını ortaya koyun.

Tehlikeleri kontrol altına almak için öneriler getirmek

Bir tehlikenin işçilere zarar vereceğinin tespit edilmesi durumunda önlenmesi gerekmektedir. Sağlık ve güvenlik temsilcileri, işverene önlemler konusunda öneriler getirme yetkisine sahiptir.

Bu önerileri sunmak için hangi alanlarda önlem alınması gerektiğini belirlemeniz size yardımcı olacaktır.

Tehlikenin kaynağında

- ▶ Tehlikeyi ortadan kaldırın veya daha güvenli olan ile değiştirin.
- ▶ Tehlikeyi güvenlik çemberine alın veya diğer alanlardan ayırın (izole edin).

Tehlike kaynağı ile işçinin arasındaki yolda

- ▶ İşçinin tehlikeye yaklaşmasını önleyin (örn; korkuluk kullanarak).
- ▶ Tehlikenin işçiye yaklaşmasını önleyin (örn; havalandırma, kaynak paravanı, kilit ve etiketleme gibi sistemleri kullanarak).

İşçinin kendisinde

- ▶ Kişisel koruma donanımları (düşmeyi önleyici sistemler, kulak tıkaçları, koruyucu gözlükler, solunum aygıtları vb.)

Tehlikeyi önlemenin en iyi yolu ona kaynağında müdahale etmektir. Bunu yapamıyorsanız, yolda müdahale edin. Son seçenek tehlikeyi işçinin kendisinde önlemek olmalıdır.

İpuçları ve Kaynaklar

Yetki ve görevlerinizi bilin

- ▶ *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (Occupational Health*

and Safety Act.) okuyarak yetki ve görevlerinizle ilgili daha fazla bilgi edinin.

- ▶ Nasıl güvenli ve sağlıklı bir inşaat alanı yaratabileceğinizi öğrenin. Bu koşullar 'Yapı Yönergesi'nde (Construction Regulation) tanımlanmıştır.

Eğitim alın

CSAO'nun ödüllü bir eğitim programı olan Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi programını alın. Bu beş günlük program, sizin rolünüzün temel noktalarını ve aşağıdaki modülleri kapsamaktadır:

- ▶ İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
- ▶ Güvenlik ve sağlık tehlikeleri
- ▶ İş sahası/ şantiye gözetimleri/ kontrolleri
- ▶ Kaza incelemeleri/ araştırmaları.

CSAO, yapı işlerinde sağlık ve güvenlik ile ilgili diğer konularda da eğitimler sunmaktadır:

- ▶ Sağlık ve güvenlik politikaları ve programları
- ▶ Kişisel korunma donanımları
- ▶ Çukur/ Hendek açma
- ▶ Trafik önlemleri ve kontrolü planlama
- ▶ Kaldırma ve donanım güvenliği

Bilginizi yenileyin ve Sağlık ve Güvenlik Temsilcisi olarak etkinliğinizi artırın.

Ücretsiz bilgi edinin

Bunlardan bazıları:

- ▶ Yapı İşleri Sağlık ve Güvenlik El Kitabı (Yaralanmalara ve hastalıklara karşı kullanılabilecek bir başvuru kaynağıdır)
- ▶ Etkin bir Sağlık ve Güvenlik Programı için Müteahhidin Rehberi (Sağlık ve Güvenlik Konularına giriş niteliğinde olup, örnek şantiye kontrol listesini içerir)
- ▶ Yapı Güvenliği dergisi (İş yeri kontrolleri gibi konuları da içeren makaleler bulunmaktadır)

KAYNAKÇA

1. İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği,
2. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarı Taslağı 2008, <http://www.isggm.gov.tr/>
3. CSAO, Health&Safety Representatives in construction.
4. Mühendis ve Makina dergisi, Temmuz 2008, sayı 582.